

Lepo je živet' na deželi Filmi o kmetijstvu in kmetstvu v Slovenskem filmskem arhivu

LOJZ TRŠAN

Ko sem Radu, ki, milo rečeno, ni dolgo zdržal pri delu, v šali omenil, da je od vsega kmečkega dela še najboljša mal'ca, mi je hitro vrnil: "Pa tudi juž'na ni slaba".

Zaradi "mestnega sindroma" kmečkega romantizma začenjam opise filmov o kmetijstvu in kmetstvu, ki so shranjeni v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije, s "turističnimi razglednicami", kajti prav hrana je – poleg prikaza neokrnjene narave, starih običajev, domačij in občutka kmetstva – eden izmed najpomembnejših sestavin turističnih filmov. To velja že za predvojne stvaritve, tako za filma Božidarja Jakca in Ivana Noča z naslovom Gregoričev fotoizlet v Belo krajino iz leta 1933 s plesi domačinov, pohajanjem po zidanicah, pečenjem jagenjčka ter veselico, kot tudi za profesionalne turistične propagandne filme za jugoslovansko tržišče, ki so jih snemali predvsem hrvaški snemalci Svetlotona. Tako film Ormož, jugoslovanski Gallspach iz leta 1935 ob kopaliških zmogljivostih prikazuje še zabavo s pečenjem odojkov v pristnem prleškem okolju. Metod Badjura pa je v prvi slovenski profesionalni turistični film Pohorje, vzhodni del, vključil pastirje s čredami krav in ovac, mline, drvarje, oglarje in splavarje. Po drugi svetovni vojni je leta 1945 Janez Korenčan v filmu Delo in oddih rudarjev posnel tudi delavce, ki si pridobivajo novih moči tudi s poljskimi deli v okolici Bleda. Podobno kot pri Pohorju, vendar v veliko večji količini, je Badjura vključil elemente kmetstva tudi v svoje filme Slovensko Primorje iz leta 1948, Pomlad v Beli krajini iz leta 1952, Svet ob Soči iz leta 1956 in Brda iz leta 1960. Vanje je zajel tako rekoč vse, od planšarstva in sirarstva, oranja z voli in konji, vinogradništva in sadjarstva v Brdih, kraških domačij, do drvarjev v snežniških gozdovih. Močne prvine kmečke idile so še v čistih turističnih propagandnih filmih Domotožje – s spomini izseljenca iz leta 1956 Borisa Goriupa –, Zakladi naše dežele – s primorskimi motivi Jožeta Bevca iz leta 1957–, Sprehod po Beli krajini iz leta 1965 in Tržič, biser med gorami iz leta 1966 režiserja Dušana Prebila; Vode odtekajo ponoči – filmu Ernesta Adamiča iz leta 1960, ki prikazuje tudi košnjo na Cerkniškem jezeru; Pismo z gora Janeta Kavčiča in Ptujška dežela Franceta Kosmača iz leta 1971, Bele gazi Janeta Kavčiča iz leta 1973, Triglav Mirčeta Šušmelja iz leta 1978 in Tako teče čas v občini Žalec Rudija Klariča iz 1981.

Filma Turisti na kmetijah Lojzeta Jurca iz leta 1965 s prikazom turistične kmetije Petra Ježa iz Luč v Zgornji Savinjski dolini in Kmečki turizem Boštjana Hladnika iz leta 1983 iz Škofjeloškega hribovja moramo še posebej poudariti, saj ju ne moremo primerjati s prejšnjimi. Snemana sta z jasnim namenom in v celoti posvečena pomembni dejavnosti, kmečkemu turizmu, kot osrednji ali dopolnilni dejavnosti na vasi, ki zahteva tudi posebno vsestransko usposabljanje. Kmetstvo namensko postavljata na prvo mesto, v vlogo čiste poklicne dejavnosti.

Posebno poglavje so filmi o različnih kmečkih praznikih, v Bohinju in Krškem leta 1946, v Sentrupertu na Dolenjskem leta 1951, Žalcu leta 1954, o kmetijskem tednu v Beli krajini istega leta in o kravjem balu v Bohinju leto dni pozneje.

Po pregledu turističnih filmov se vrnimo k pravim strokovnim filmom, začenši z najstarejšimi. Leta 1930 je bil posnet film Kmetijska šola na Grmu pri Novem mestu. Za ta film so posneli plemenskega bika, osuševanje polja za geodetskimi opravili, kopanjem jarkov, sejanjem, sajenjem in okopavanjem pridelkov ter pašo na visokogorskih planinah. Tudi za film Banovinska kmetijska šola Sv. Jurij ob južni železnici, danes Šentjur pri Celju, so snemali podobna opravila, dodali pa so prašičerejo, siliranje krme, sadjarstvo, zelenjadarstvo in urejanje okrasnega vrta. Leta 1935 ali leto pozneje so posneli prvo banovinsko razstavo malih živali na Velesejmu v Ljubljani, na kateri so razstavljali koze, ovce, perutnino in bobre. V filmu Zadržna živinoreja in mlekarstvo na Gorenjskem leta 1932 so posneli vzorno kmetijo v Vogljah pri Kranju, konje, mlekarstvo v Naklem in planšarstvo ter sirarstvo na Pokljuki.

Po osvoboditvi, leta 1945 so najprej posneli film Udarniško delo v gozdovih Jelovice, zatem pa tudi delo na državnem posestvu na Kočevskem. Tudi v filmskih novicah in filmskih obzornikih, ki so jih v Sloveniji snemali po drugi svetovni vojni, od 1945 do 1951, in ki jih je oblast uporabljala v propagandno-izobraževalne namene, prikazani pa so bili kot predfilmi v kinematografskem sporedu, najdemo kar precej točk o kmetijstvu. Filmski obzornik (dalje FO) junija 1946 prikazuje ribištvo v Sv. Križu pri Trstu, delo vrtnarjev, semenogojcev in pridobivanje rženih rožičkov, ki so jih uporabljali v farmacevtski industriji. Štiri mesece pozneje, so ob trgatvi v FO oktobra 1946 vključili točko z

naslovom Jesenski plodovi, v kateri je prikazan pomen sadjarstva z obiranjem in izvozom jabolk, točko o trgatvi grozdja v Slovenskih Goricah, v kateri so nekdanji viničarji ponosni pridelovalci in prodajalci vina, ob tem pa še točko o nabiranju bukovega žira. Kmetijstvo v letu 1947 je prikazano v štirih FO. V tistem s številko 11 je prikazano delo združnikov s traktorji v kmetijsko obdelovalni zadrugi, ali kot so jo včasih posmehljivo imenovali – KOZA v Radvanju pri Mariboru, ter poseki lesa v okolici Tržiča. V FO 15 je vključen prikaz boja proti trahomu v Prekmurju, v FO 16 žetev s kombajni, pravtako v Prekmurju. V FO 18 so prikazali hmeljarstvo v Savinjski dolini, ribištvo na slovenski obali in razstavo plemenske živine na Jesenicah. Istega leta so v FO 16 prikazali enkratne posnetke uničevanja koloradskega hrošča, ki ga je s posebnimi pripravami zapraševala in škropila mladina iz Brežic in Ljubljane. To je bilo posneto tudi leto kasneje v filmu Ernesta Adamiča z naslovom Uničujmo koloradskega hrošča. V filmskih obzornikih iz leta 1948 so v FO 21 prikazali pridobivanje hormona oesterona iz živali ter splošno dejavnost veterinarske bolnišnice, šole in veterinarskega zavoda v Kočevju, zatem v FO 23 ribogojnice v Bohinjski Bistrici in Dragomlju ter agronome na praksi na državnem posestvu v Rakičanu. Istega leta pa je bil posnet tudi film o lovu na rake in o ribolovu na Cerkniskem jezeru ter cvetenje, zorenje, obiranje in prodaja sadja na trgu. Leta 1949 so v FO 35 posneli pouk in praktično delo na kmetijski šoli v Mariboru ter gašenje gozdnih požarov, v FO 39 tekmo koscev in grabljic v Koprivniku na Kočevskem, v FO 38 gozdarsko mehanizacijo, v FO 40 pa živinorejo na Kočevskem. Istega leta sta bila posneta še filma Gozdarska razstava ter Tehnični pregled in vzdrževanje traktorja. Leta 1950 so v FO 46 posneli umetno valilnico, v FO 48 morski ribolov v Istri ter košnjo s kosilnico v Šmarju Sap ter film Traktorski sejalek.

Tako kot to velja za starejše filme, imamo za najdragocenejše filme o kmetijstvu in kmetstvu po drugi svetovni vojni strokovne in izobraževalne filme, ki sta jih redkeje snemali filmski podjetji Viba in Triglav film, največkrat pa Agrofilm založbe Kmečka knjiga, Zavod SRS za produktivnost dela, Studio 16 in DDU Univerzum. Film Prva hmeljarska razstava v Žalcu iz leta 1953 prikazuje laboratorije, rast hmelja, škodljivce in zaščito pred njimi, obiranje in prodajo hmelja, podobno kot film iz leta 1956 z naslovom Hmeljarstvo v Savinjski dolini. Med filmi, ki prikazujejo specializirane kmetijske razstave in zadnje pridobitve na teh področjih, sta zlasti pomembna filma Prva republiška razstava živine v Ljubljani in Prva mednarodna razstava vin v Ljubljani iz leta 1955 Ernesta Adamiča. Avtohtone slovenske pasme prikazuje jeta filma Solčavske ovce iz leta 1954 in Zreja štajerske kokoši leto dni pozneje. Leta 1956 je

Adamič posnel še film Pridelovanje semenskega krompirja v Sloveniji, s prikazom selekcije in novih strojnih zmožnosti. Čebelarjevo leto iz leta 1955 prikazuje življenje čebel, pašo in točenje medu, film Krmljenje molznic iz istega leta pa pridelavo in spravilo krme ter pravilno prehrano živine. Daljši film o gozdarstvu je film Janeta Kavčiča iz leta 1956 z naslovom O gozdu bi rad nekaj povedal. Adamičev film, ki prikazuje združništvo, dejavnost in napredek na vseh področjih kmetijstva, je Zemlja kliče iz leta 1956. Adamič, zanj lahko rečemo, da se je med drugim temeljito posvetil prav filmom o kmetijstvu, je posnel še Šok naše zemlje, film o vinogradištvu v Železnih dverih, in sicer leta 1957. Leto pozneje je Jože Bevc posnel film Morje je dobro, ki govori o ribištvu na slovenski obali. Adamičev zadnji film s to temo je Mala zaveznica iz leta 1962; govori o pomenu gozdnih mravelj, ki uničujejo škodljivce. Med filmi o poklicih, ki jih je snemal Lojze Jurc, je tudi pet filmov o kmetijstvu: Poklici v kmetijstvu, živinska smer iz leta 1966; Poklici v kmetijstvu, rastlinska smer in Več mleka, manj dela iz leta 1968; Dosuševanje krme iz leta 1969 ter Preudarno sadjarstvo iz leta 1977. Najnovejši pa so filmi, v katerih so sodelovali predvsem etnologi, in sicer Lan režiserja Petra Žobca iz leta 1978, Planšarstvo in sirjenje na ovčji planini Naška Križnarja iz leta 1979, Na domačiji Francija Slaka iz leta 1982 ter Čebelarstvo Slavka Hrena iz leta 1984.

Med "politične" in socialne filmske zapise o kmetijstvu in kmetstvu pa lahko poleg filmov o graditvi združnih domov – teh ne bom posebej omenjal – prištevamo še filme Agrarna reforma, delitev zemlje v Stični iz leta 1946, Prvi kongres združnikov v Ljubljani ter Sodni proces poti veleposestnikom, "kulakom" v Mariboru iz leta 1950. Iz zadnjega obdobja pa sta zanimiva predvsem dva filma. Lepo je živeti na deželi, film režiserja Jožeta Bevca iz leta 1973, govori o moških v izumirajoči slovenski vasi, kjer ne najdejo nevest, zato poleg težkih kmečkih del, kot je oranje in gnojenje, opravljajo tudi tradicionalna ženska dela, kot so molza, likanje in kuhanje. Iz tega začaranega kroga se rešujejo tako, da se odpravijo po žene v Dalmacijo. Drugi je film Kmetijskega proizvajalca Mikolaša prvi dopust režiserja Filipa Robarja Dorina iz leta 1984, ki govori o nagradnem dopustu združnika na slovenski obali. Iz leta 1958 pa je film Crne marame, in sicer o ženskah, ki se v vasi Strmec na Tolminskem same prebijajo skozi življenje na gorskih kmetijah, potem ko so jim okupatorji med vojno pobili može.

Posebno poglavje so filmi o konjih, začenši s filmoma Naši lipicanci in Beli konji Metoda in Milke Badjura iz let 1951 in 1958, ter krajši film Žrebčarna v Lipici iz leta 1951, z zgodbo o kobili, ki povrže žrebeta.

"Morsko žetev", solinarstvo, sta prva "obdelala" Martin Rikli in Mario Foerster v filmu Sol

iz morske vode leta 1954, zatem pa leta 1966 še Jane Kavčič v dveh filmih, Črno in belo ter Grenka sol.

Slovensko filmsko podjetje Viba film je snemalo tudi reklamne filme za različne naročnike iz drugih predelov takratne države. Mihajlo Cagič je leta 1953 posnel film Novi silosi, čez leto film Zmaj, o kombajnih, leta 1963 Suncokret, ki prikazuje pridelovanje sončnic, ter leta 1967 film I biljka traži hranu, ki govori o izdelavi in uporabi umetnih gnojil. Rade Mladenović je leta 1963 posnel film Dalekim putevima – o sadjarstvu, proizvodnji marmelad in sadnih sokov v Budimki, Predrag Delibašić pa leta 1965 film Vina teku – o vinogradništvu in podjetju Navip.

Izmed kmetijskih reklamnih filmov za slovenske naročnike je najstarejši Kmetijski žurnal iz leta 1956, film Knjige založbe Kmečka knjiga pa prikazuje povezanost kmetijskega življa s knjigo. Milan Stante je leta 1960 posnel film Zeleno zlato, ki prikazuje hmeljarstvo v Savinjski dolini in pivovarno Laško, za Perutnino iz Ptuja pa je izvrstni reklamni film Med belim in rumenim – o vzreji kokoši, valjenju jajc, predelavi in prodaji piščančjega mesa – leta 1969 posnel France Kosmač. Ob tem ne moremo mimo legendarne reklame Rad imam mleko iz leta 1978. Za kratki film Seme, vir življenja, ki je bil sneman za Semenarno, pa žal nimamo podatkov o letu izdelave.

Po letu 1950 je bilo posnetih še nekaj krajših filmskih zapisov. Zapisi iz leta 1953 prikazujejo

traktor, leta 1962 je bila posneta farma v Hrašah pri Smledniku, Hmezad Zalec s silosi za hmelj, farmi na Ptuju in Ihanu pa leto dni kasneje.

Med filmi, pri katerih ni znana letnica nastanka, sta še filma Gozd niso samo drevesa in Ribišstvo na slovenski obali.

Za konec bi omenil še zanimiv film Plamen v dvonožcu režiserja Maka Sajka iz leta 1968, ki je nekaj posebnega in ga zato ne moremo uvrstiti v nobeno izmed že opisanih "serij". Pripoveduje o kmetu Brovču iz Koritnice, ki je bil pravi "kmetijski inovator", kajti izrabil je vodno silo tako rekoč za vsa dela na kmetiji. Voda mu poganja žičnico, slamoreznicu in sekuro za sekanje drv ter plug brez vprege, s pomočjo vode pa je celo razvažal gnoj po njivi.

Čemu pisanje o filmih o kmetijstvu in kmetstvu, med katere sem vključil še področja, ki so s tema močno povezane – gozdarstvo, ribolov, solinarstvo in kmečki turizem? Najprej zaradi tega, da se širša javnost sploh seznanila, v kakšni meri se je država, preko nje pa filmska podjetja posvečala tej pomembni gospodarski dejavnosti. Potem pa tudi zato, ker so ti filmi, nekateri zaradi starosti, drugi pa zaradi dokumentarne ali izpovedne vrednosti, eden izmed najpomembnejših delov filmske zbirke v Slovenskem filmskem arhivu. Pomembni so za slovensko filmsko zgodovino, hkrati pa dajejo bogato možnost različnih raziskav, tako zgodovinarjem, agronomom, etnologom, krajinarjem, sociologom, tehnikom, kot tudi številnim drugim raziskovalcem.